

پیش بینی مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار بر اساس خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی

Predictability of Garmsar Adolescents' Liability for Adolescents 15-17 Years Based on Behavioral Self-Concepts and Positive and Negative Emotions and Psychological Well-being

Akbar Mohammadi

Assistant Prof. Dept. of Psychology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran

Alireza Alibeygi (Corresponding author)

M.A. in Public Psychology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran
garmsar1363@gmail.com

اکبر محمدی

استادیار گروه روانشناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

علیرضا علی بیگی (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران
garmsar1363@gmail.com

چکیده

Abstract

Aim: Responsibility is one of the factors that are crucial in the formation of students' personality. Thus, factors such as psychological well-being, behavioral self-concept, positive and negative emotions can have an impact on the process. Thus, the present study was conducted to investigate the predictability of responsibility of adolescents in Garmsar city on the basis of behavioral self-concept, positive and negative emotions and psychological well-being. **Method:** This study was a descriptive correlational study. The population of the study consisted of 580 male students of second high school Garmsar city during the years 2017-2018, which were enrolled in 8 schools. According to the sample size of the study which was 580 people and according to Morgan table 225 people were selected. The research method was cluster sampling. Thus out of 8 secondary secondary schools. Grades Four schools were randomly selected and sampled from all fields of study and all levels (humanity, experimental, mathematics). The research tools were Gaf-42-Questionnaire of Responsibility (1982), Carl Rogers Behavioral Self-concept Questionnaire, Watson et al. (1988) Positive and Negative Affect Questionnaire and Reef Psychological Well-being Questionnaire (1989). Data were analyzed using Pearson correlation coefficient and regression analysis.

Results: The results showed that behavioral self-concept had a significant positive relationship with responsibility ($p < 0.001$). Positive and negative emotions also had a significant relationship with responsibility ($p < 0.001$). Also, psychological well-being had a significant positive relationship with responsibility ($p < 0.001$). Finally, regression analysis showed that behavioral self-concept, positive and negative emotions, and psychological well-being were able to predict the responsibility of adolescents in Garmsar city of 15 to 17 years. **Conclusion:** Adolescents' responsibility can be influenced by psychological well-being, behavioral self-concept and positive and negative emotions.

Keywords: Responsibility, Psychological Well-being, Behavioral Self-Concept, Positive and Negative Emotions.

هدف: مسئولیت پذیری جز عواملی است که در شکل گیری شخصیت دانش آموزان بسیار حیاتی است و بدین ترتیب عواملی مانند بهزیستی روانشناختی، خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی میتواند در روند آن تاثیر گذار باشد. بدین ترتیب این پژوهش حاضر با هدف بررسی پیش بینی مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار بر اساس خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی انجام گردید. **روش:** این پژوهش با توجه به موضوع به روش توصیفی از نوع همبستگی اجرا شد. جامعه آماری آن شامل کلیه دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر گرمسار در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۹۶ به تعداد ۵۸۰ نفر بود که این تعداد در ۸ مدرسه مشغول به تحصیل بودند. حجم نمونه پژوهش از طریق جدول مورگان تعداد ۲۲۵ نفر انتخاب شدند. روش نمونه گیری پژوهش به صورت خوشه ای بود. بدین ترتیب که از بین ۸ مدرسه دوره متوسطه دوم، ۴ مدرسه به صورت تصادفی انتخاب و از تمامی رشته های تحصیلی و تمامی پایه ها (انسانی، تجربی، ریاضی) نمونه انتخاب شد. ابزارهای پژوهش جهت جمع آوری داده ها پرسشنامه مسئولیت پذیری گاف - ۴۲ سؤالی (۱۹۸۲)، پرسشنامه خودپنداره رفتاری کارل راجرز، پرسشنامه عاطفه مثبت و منفی واتسون و همکاران (۱۹۸۸) و پرسشنامه بهزیستی روانشناختی ریف (۱۹۸۹) بود. **یافته ها:** نتایج پژوهش نشان داد که خودپنداره رفتاری با مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار رابطه معنی دار مثبتی در سطح $p < 0.001$ دارد. همچنین عواطف مثبت و منفی با مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار رابطه معنی دار در سطح $p < 0.001$ دارد. همچنین بهزیستی روانشناختی با مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار رابطه معنی دار مثبتی در سطح $p < 0.001$ دارد. در نهایت تحلیل رگرسیون نشان داد که خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی قابلیت پیش بینی مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار را دارند. **نتیجه گیری:** مسئولیت پذیری نوجوانان می تواند از طریق بهزیستی روانشناختی، خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی تحت تاثیر قرار گیرد.

کلمات کلیدی: مسئولیت پذیری، بهزیستی روانشناختی، خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی.

مقدمه

هر فرد در ذهن خود، تصویری از خویشتن دارد؛ به عبارت دیگر، ارزشیابی کلی فرد از شخصیت خویش را «خودپنداره» یا «خودانگاره» می‌نامند (چانگ و کروگان^۱، ۲۰۱۰). این ارزشیابی ناشی از ارزشیابی‌های ذهنی است که معمولاً از ویژگی‌های رفتاری خود به عمل می‌آوریم. در نتیجه، خودپنداره ممکن است مثبت یا منفی باشد. مفهوم خود به وسیله لکی مطرح شد به نظر اورفتار آدمی تظاهر و انگیزه‌ای است که هدف آن ثبات خود در اوضاع نا پایدار می‌باشد (کاهه و وامقی، ۱۳۹۷). خودپنداره برآورد کلی فرد از شخصیت خود است این برآورد معمولاً ناشی از ارزیابی‌های ذهنی ویژگی‌های رفتاری خود است (فو و مک‌گوان^۲، ۲۰۰۸). خودپنداره مجموعه‌ای از عقاید، باورها و بازخوردهای فرد درباره خودش است که بیشتر مبنای توصیفی دارد، تا قضاوت. خودپنداره را می‌توان مجموعه‌ای از افکار و عواطفی دانست، که سبب آگاهی فرد از موجودیت خود می‌شود (استورینک، بونک و اسلایتس^۳، ۲۰۱۵). سالهای اولیه کودکی عامل بسیار مهمی در تکوین شخصیت کودک محسوب می‌شود. خانواده نیز خطیرترین، حساس‌ترین و مهم‌ترین نقش را در رشد و شکل‌گیری و پایداری خود عهده دارد و محیط خانواده اولین نقش و نگار خود را بر شخصیت کودک می‌زند (کلارک و همکاران^۴، ۲۰۰۸).

عواطف یکی از جنبه‌های رفتار انسان است که نقش مهمی در زندگی انسان‌ها دارد. عواطف از آن جهت برای بشر سودمند است که فعالیت‌های آنان را به سوی هدفی متوجه می‌سازد و انسان را وادار به انجام کارهایی می‌نماید که برای بقا و سودمند می‌باشد و از انجام کارهایی که جهت بقا او مضر است آگاه می‌سازد (بخشی پور و دژکام، ۱۳۹۴). عاطفه مثبت و منفی بدین معنی است که شخص به چه میزان احساس خرسندی و خوشحالی و یا ناخوشایندی و ناخرسندی می‌کند. عاطفه مثبت حالتی از انرژی فعال، تمرکز زیاد و اشتغال به کار لذت بخش می‌باشد (لشنی و شعیری، ۱۳۹۱). از سوی دیگر عاطفه منفی یک بعد عمومی از یاس درونی و عدم اشتغال به کار لذت بخش است. پژوهش‌ها نشان داده که عوامل کامیابی و موفقیت افراد ناشی از احساسات و عواطف مثبتی است که آنان در خود ایجاد می‌کنند. عواطف مثبت و منفی از جمله عواملی است که در بهداشت روان، شادی و نهایتاً کارایی افراد نقش موثری ایفا می‌کند (فردریکسون^۵، ۲۰۱۱).

مفهوم بهزیستی روانشناختی به عنوان واژه سلامت ذهنی عمومی در تحقیقات روانشناسی بکار می‌رود. افزایش ظرفیت حال‌تهای مثبت و کاهش حالت‌های منفی به عنوان بهزیستی بهینه تعریف می‌شود (خدابخش و کیانی، ۱۳۹۲). بهزیستی را میتوان به دو بخش بهزیستی فاعلی و بهزیستی روانشناختی تقسیم بندی کرد. بهزیستی فاعلی دارای دو مؤلفه عاطفی و شناختی است. جزء عاطفی عبارت است از تعادل بین عاطفه مثبت و عاطفه منفی؛ جزء شناختی

¹ Chang & Crogan

² Fu & McGowan

³ Steverink, Buunk & Slaets

⁴ Clark

⁵ Watson, Clark & Tellegen

قضاوت درباره رضایت از زندگی فرد است. بهزیستی فاعلی همان چیزی است که افراد عادی، شادی می نامند. به طور کلی بهزیستی روانشناختی درگیری با چالشهای هستی شناختی و تلاش برای رشد شخصی تعریف شده (گئورگی^۱، ۲۰۱۰). ریف بهزیستی روانشناختی را "تلاش برای کمال در جهت تحقق توانایی های بالقوه ی واقعی فرد" می داند. در این دیدگاه بهزیستی به معنای تلاش برای استعلا و ارتقا است که در تحقق استعدادها و توانایی های فرد متجلی می شود (راتی و راستوکی^۲، ۲۰۰۷). روان شناسی مثبت نگر سلامت روانی را معادل کارکرد مثبت روان شناختی تلقی و آن را در قالب اصطلاح بهزیستی روان شناختی مفهوم سازی کرده است. از این منظر، بهزیستی روان شناختی به معنی کارکرد روان شناختی بهینه است. بهزیستی به معنای کسب لذت نیست، بلکه تلاشی برای ارتقا و تحقق استعدادها و توانایی های فرد است. بهزیستی روان شناختی را باید نوعی خوشبختی دانست که از طریق رویارویی با چالش های زندگی، مشکلات و نیازها به دست می آید، نه نوعی خوشی که از طریق تفریح و نداشتن هرگونه کشمکش و تعارض و یا با داشتن زندگی یکنواخت و بدون تغییر و پستی بلندی به دست آمده است (دوگان و همکاران^۳، ۲۰۱۲).

از جمله اصول انسان شناختی در نگرش توجه به اصل مسئولیت و رشد و تکامل آن در انسان است. از سوی دیگر، یکی از روش های برخورد با مشکلات رفتاری روش «مسئولیت دادن» است. گاهی افراد برای فرار از مسئولیت خطا را به دیگری نسبت می دهند (حسینی راد، ۱۳۹۱). اصل مسئولیت عبارت است از: «افزایش مقاومت فرد در برابر شرایط، تا به جای پیروی از فشار های بیرونی از الزام های درونی تبعیت کند که احساس مسئولیت یا احساس تکلیف نامیده می شود (دودمان، ۱۳۹۷). به عبارت دیگر، معنای مسئولیت این است که مددجو دیگران را به خاطر احساسات، افکار، تکانها و رفتارهای خود سرزنش نکند و مسئولیت آنها را بپذیرد و بداند آنچه را به دیگران نسبت می دهد (فرافکنی ها) در واقع متعلق به خود اوست (کردلو، ۱۳۸۷). در انسان، دو نوع خود وجود دارد: خود طبیعی و خود معقول؛ و به تبع آن، دو نوع مسئولیت ایجاد می شود: مسئولیت عمومی و مسئولیت عالی. اولی ناظر بر مسئولیت خود طبیعی است و دومی ناظر بر مسئولیت ایجاد شده در خود معقول. مورد اخیر در حیطه ارزش های عالی قرار می گیرد و ضامن عمل به آن شخصیت انسان است، نه اجبار عوامل خارج از شخصیت؛ مانند مقررات اجتماعی و کیفر و پاداش های بیرونی (نعمتی، ۱۳۸۸). مسئولیت پذیری یکی از نشانه رشد و اعتماد به نفس است که به شخص کمک می کند تا تصمیم های مناسب تری را اتخاذ کند. کسانی که حس مسئولیت پذیری برخوردار هستند به موفقیت های روز افزون و پاداش های ناشی از آن دست خواهند یافت که این خود به افزایش اشتیاق در ارتباطات و یادگیری منجر خواهد شد (شهیدی و زربخش، ۱۳۹۴). مسئولیت پذیری نوعی نگرش اکتسابی است که از ابتدای زندگی (حدود سه سالگی به بعد) بتدریج ایجاد می شود. بنابراین والدین به عنوان نخستین متولی این امر بهتر است در ایجاد و رشد چنین حسی در فرزندان خود کوشش کنند (بهرامی و ملکیان، ۱۳۹۳). به طور کلی می توان گفت مسئولیت پذیری فرزندان بستگی زیادی به تجارب آنان در خانواده دارد. والدین به عنوان سرمشق و الگویی قوی می توانند خود با رفتاری حاکی از

¹ George

² Rathi & Rastogi

³ Doğan

مسئولیت پذیری و با اتخاذ تدابیر آموزشی مناسب زمینه‌ی پرورش این حس را در فرزندان بوجود بیاورند. ایجاد این حس وقتی میسر خواهد بود که شرایط روحی و روانی کودکان را دریافته و تلاش کنیم موقعیت‌های مناسبی را برای قبول مسئولیت آنان فراهم کرده و انتظارات خود را متناسب با سن شان به طور دقیق و روشن بیان کنیم (ایلگن و هوتچین^۱، ۲۰۰۵). حوزه مسئولیت انسان شامل مسئولیت فردی، خانوادگی، اجتماعی، نزدیکان، و مسئولیت در برابر عهد و پیمان است. تناسب تکلیف با توان فرد و عمل به تکالیف از جمله نکات مهم در جهت افزایش مسئولیت است (هدرینگتون^۲، ۲۰۰۹). تناسب تکلیف با ظرفیت و توان نوجوان از بروز احساس شکست در او جلوگیری می‌کند؛ احساسی که منجر به تسلیم شدن و سلب مسئولیت فرد می‌شود. در حوزه عمل قرار گرفتن نیز موجب افزایش حس مسئولیت شده، یک احساس ارزشمند و عشق را در دل انسان پدید می‌آورد، اما قرار گرفتن در دایره «آرزوها»، به بی‌اعتنایی نسبت به پذیرش مسئولیت و سلب اختیار و در نتیجه، «شکست» می‌انجامد؛ شکستی که احساس بی‌ارزشی را در پی دارد (ویلیس^۳، ۲۰۰۴). احساس مسئولیت، بیانگر نوعی نگرش و مهارت است که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر آموختنی و اکتسابی است. این عادت از ابتدای زندگی و به تدریج ایجاد می‌شود. در واقع یک کودک هرگز نمی‌تواند رفتاری مسئولانه از خود نشان دهد، مگر این که این رفتار را در طول زندگی خود آموخته باشد. جو خانوادگی و فضای حاکم بر روابط بین والدین و فرزندان یکی از مهمترین عواملی است که نقش بسزایی در پرورش احساس مسئولیت در فرزندان را دارد (میکائیلی، ۱۳۸۹). بدین ترتیب مسئله اصلی از اجرای این پژوهش پاسخ این سوال است که آیا خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی قابلیت پیش بینی مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار را دارند؟

روش

این پژوهش با هدف، پیش بینی مسئولیت پذیری نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال شهر گرمسار بر اساس خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی انجام گردید. از نظر هدف، پژوهش کاربردی و طرح پژوهش، توصیفی و همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر گرمسار در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۹۶ به تعداد ۵۸۰ نفر بود که این تعداد در ۸ مدرسه مشغول به تحصیل بودند. با توجه به حجم نمونه پژوهش که ۵۸۰ نفر بوده و با توجه به جدول مورگان تعداد ۲۲۵ نفر انتخاب شد. روش نمونه‌گیری پژوهش به صورت خوشه‌ای بود. بدین ترتیب که از بین ۸ مدرسه دوره متوسطه دوم ۴ مدرسه به صورت تصادفی انتخاب و از تمامی رشته‌های تحصیلی و تمامی پایه‌ها (انسانی، تجربی، ریاضی) نمونه انتخاب شد.

¹ Ilgen & Hutchinson

² Hetherington

³ Willis

ابزار

اولین ابزار پژوهش، پرسشنامه مسئولیت پذیری گاف - ۴۲ سؤالی (۱۹۸۲) بود. این مقیاس اولین بار همراه با ۱۴ مقیاس دیگر در "پرسشنامه روانشناختی کالیفرنیا" توسط گاف (۱۹۸۴) مطرح گردید. مقیاس سنجش مسئولیت پذیری ۴۲ سؤالی به منظور سنجش ویژگی‌هایی از قبیل وظیفه شناسی، احساس تعهد، سخت کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مبتنی بر نظم و مقررات، منطق و احساس مسئولیت مورد استفاده قرار گرفت. پاسخهای این پرسشنامه بصورت ۰ و ۱ نمره گذاری می‌شود. به این معنی که آزمودنی در صورت موافق بودن با هر عبارت در مقابل آن علامت تیک و در صورت مخالفت با هر عبارت در مقابل آن علامت ضربدر قرار می‌دهد. ضرایب پایایی مقیاس بخش مسئولیت پذیری در پژوهش کردلو (۱۳۸۹) برابر ۰/۷۰ بدست آمده است. دومین ابزار، پرسشنامه خودپنداره رفتاری کارل راجرز بود. این پرسشنامه در سال ۱۹۳۸ تا ۱۹۵۷ توسط کارل راجرز به منظور سنجش میزان خویشتن پنداری افراد تهیه شده است. ضریب پایایی این آزمون در پژوهش آقاجانی ۸۳٪ و پایایی آن به روش کرونباخ برابر ۸۱٪ گزارش شده است. همچنین برای بررسی روایی آن از پرسشنامه ی خودپنداره بک استفاده شده است. سومین ابزار پرسشنامه عاطفه مثبت و منفی واتسون و همکاران (۱۹۸۸) بود. این مقیاس توسط واتسون و همکاران (۱۹۸۸) تدوین شده است. این مقیاس ۲۰ آیتم دارد که ۱۰ آیتم ان عاطفه مثبت و ۱۰ آیتم دیگر عاطفه منفی را می‌سنجد. مقیاس این پرسشنامه از نوع لیکرت بوده و در دامنه ۱ تا ۵ از خیلی ضعیف تا خیلی قوی رتبه بندی می‌شود. واتسون و همکاران (۱۹۸۸) پایایی همسانی درونی مقیاس را از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای عواطف مثبت ۰/۸۸ و برای عواطف منفی ۰/۸۷ گزارش کرده اند. در مطالعه بخشی پور و دژاکام (۱۳۸۴) ضریب همسانی درونی خرده مقیاس عاطفه منفی ۰/۸۵ و خرده مقیاس عاطفه مثبت ۰/۸۷ گزارش شده است. یالماز و ارسلان^۱ (۲۰۱۳) ضریب آلفای کرونباخ را برای عاطفه مثبت ۰/۵۴ و برای عاطفه منفی ۰/۴۵ گزارش کرده اند.

چهارمین ابزار پرسشنامه بهزیستی روانشناختی ریف (۲۰۰۲) بود. پرسشنامه بهزیستی روانشناختی توسط ریف (۱۹۸۹) در مرکز علوم پزشکی دانشگاه ویسکانسین ساخته شد و در سال (۲۰۰۲) مورد تجدید نظر قرار گرفت. این پرسشنامه مشتمل بر شش محور شرح زیر است: استقلال، تسلط بر محیط، رشد شخصی، ارتباط مثبت با دیگران، هدفمندی در زندگی، پذیرش خود. ریف و کیس (۱۹۹۵) پرسشنامه بهزیستی روانشناختی ریف (۱۹۸۹) را بر روی یک گروه ۱۱۰۸ نفری از افراد ۲۵ ساله و بالاتر اجرا کردند. تحلیل عوامل این پرسشنامه شش بعدی را مورد تایید و حمایت قرار داد ضرایب قابلیت اعتماد پرسشنامه بهزیستی روانشناختی در این تحقیق از دو روش آلفای کرونباخ نیز ضریب همسانی درونی ۰/۹۱ محاسبه شد. ضریب همسانی درونی پرسشنامه در این پژوهش به تفکیک خرده مقیاسها نیز محاسبه شد که به شرح زیر است: استقلال (۰/۷۵)، تسلط بر محیط (۰/۷۵)، رشد شخصی (۰/۶۱)، ارتباط مثبت با دیگران (۰/۷۱)، هدفمندی در زندگی (۰/۷۲) و پذیرش خود (۰/۷۸) می‌باشد.

1. Yilmaz & Arslan

یافته‌ها

جدول ۱ ماتریس همبستگی بین مولفه‌های خودپنداره رفتاری با مسئولیت‌پذیری

مولفه	جسمانی	اجتماعی	خلق و خو	آموزشی	اخلاقی	عقلانی	خودپنداره
وظیفه‌شناسی	۰,۱۴۸	۰,۳۱۲ ^{***}	۰,۳۵۵ ^{***}	۰,۲۳۱ [*]	۰,۲۲۸ [*]	۰,۴۲۱ ^{***}	۰,۳۶۲ ^{***}
احساس تعهد	۰,۱۷۳	۰,۲۸۸ [*]	۰,۲۲۷ [*]	۰,۲۴۰ [*]	۰,۳۵۹ ^{***}	۰,۴۴۲ ^{***}	۰,۳۰۵ ^{**}
سخت‌کوشی	۰,۲۸۴ [*]	۰,۳۱۷ ^{***}	۰,۲۵۲ [*]	۰,۲۴۷ [*]	۰,۱۶۴ [*]	۰,۴۰۱ ^{***}	۰,۲۵۱ [*]
جدیت	۰,۱۳۸	۰,۳۰۸ ^{***}	۰,۳۶۲ ^{***}	۰,۳۳۶ ^{***}	۰,۲۴۷ [*]	۰,۳۳۹ ^{***}	۰,۳۴۱ ^{***}
قابلیت اعتماد	۰,۱۴۳	۰,۴۲۴ ^{***}	۰,۲۷۱ [*]	۰,۱۷۶	۰,۲۰۱ [*]	۰,۴۱۳ ^{***}	۰,۲۷۷ [*]
رفتار مبتنی بر نظم و مقررات	۰,۲۲۱ [*]	۰,۳۱۶ ^{***}	۰,۳۳۰ ^{***}	۰,۳۲۲ ^{***}	۰,۳۱۳ ^{***}	۰,۳۸۷ ^{***}	۰,۳۴۵ ^{***}
منطق	۰,۱۶۶	۰,۱۴۶	۰,۲۴۷ [*]	۰,۲۰۴ [*]	۰,۳۲۸ ^{***}	۰,۳۵۲ ^{***}	۰,۳۰۱ [*]
احساس مسئولیت	۰,۱۳۲	۰,۳۶۳ ^{***}	۰,۳۲۶ ^{***}	۰,۲۸۸ [*]	۰,۳۴۰ ^{***}	۰,۳۷۵ ^{***}	۰,۳۱۴ ^{***}
مسئولیت‌پذیری	۰,۲۲۱ [*]	۰,۲۸۴ ^{***}	۰,۳۱۳ ^{***}	۰,۳۵۲ ^{***}	۰,۳۶۱ ^{***}	۰,۳۰۱ ^{***}	۰,۳۷۳ ^{***}

جدول فوق ماتریس همبستگی بین مولفه‌های خودپنداره رفتاری با مسئولیت‌پذیری را نشان می‌دهد. می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری با خود پنداره رابطه معنی‌دار مثبتی در سطح اطمینان $p < 0,001$ وجود دارد. می‌توان گفت با افزایش خودپنداره رفتاری می‌توان مسئولیت‌پذیری را بالا برد. بدین ترتیب فرضیه مورد نظر با اطمینان ۹۹ درصد تایید می‌گردد.

جدول ۲ ماتریس همبستگی بین مولفه‌های عواطف مثبت و منفی با مسئولیت‌پذیری

مولفه	وظیفه‌شناسی	احساس تعهد	سخت‌کوشی	جدیت	قابلیت اعتماد	رفتار مبتنی بر نظم و مقررات	منطق	احساس مسئولیت	مسئولیت‌پذیری
عواطف مثبت	۰,۳۴۲ [*]	۰,۳۴۸ ^{***}	۰,۲۶۹ [*]	۰,۳۳۶ ^{***}	۰,۳۱۲ ^{***}	۰,۳۲۷ ^{***}	۰,۲۵۵ [*]	۰,۳۳۴ ^{***}	۰,۳۲۲ [*]
عواطف منفی	-۰,۲۴۱ [*]	-۰,۳۱۱ ^{***}	-۰,۳۵۸ ^{***}	۰,۳۷۵ ^{***}	-۰,۲۲۴ [*]	-۰,۲۴۳ [*]	-۰,۳۶۶ ^{***}	-۰,۴۱۲ ^{***}	-۰,۳۳۷ ^{***}

جدول فوق ماتریس همبستگی بین مولفه‌های عواطف مثبت و منفی با مسئولیت‌پذیری را نشان می‌دهد. می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری با عواطف مثبت رابطه معنی‌دار مثبتی در سطح اطمینان $p < 0,001$ وجود دارد. همچنین می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری با عواطف منفی رابطه معنی‌دار منفی در سطح اطمینان $p < 0,001$ وجود دارد می‌توان گفت با افزایش مسئولیت‌پذیری میتوان عواطف مثبت را بالا برد و عواطف منفی را پایین برد و بالعکس. بدین ترتیب فرضیه مورد نظر با اطمینان ۹۹ درصد تایید می‌گردد.

جدول ۳ ماتریس همبستگی بین مولفه‌های بهزیستی روانشناختی با مسئولیت‌پذیری

مولفه	رضایت از زندگی	معنویت	خوشی	رشد و بالندگی	ارتباط مثبت	خود پیروی	بهزیستی روانشناختی
وظیفه‌شناسی	۰,۳۴۱ ^{***}	۰,۳۵۲ ^{***}	۰,۴۲۱ ^{***}	۰,۳۶۶ ^{***}	۰,۳۰۵ [*]	۰,۳۳۸ ^{***}	۰,۳۷۱ ^{***}
احساس تعهد	۰,۳۱۴ ^{***}	۰,۳۸۷ ^{***}	۰,۳۶۲ ^{***}	۰,۳۸۱ ^{***}	۰,۳۱۵ ^{***}	۰,۳۹۴ ^{***}	۰,۳۰۸ ^{***}
سخت‌کوشی	۰,۳۴۲ ^{***}	۰,۳۴۱ ^{***}	۰,۳۱۲ ^{***}	۰,۳۰۷ ^{***}	۰,۴۲۲ ^{***}	۰,۳۷۲ ^{***}	۰,۳۵۲ ^{***}
جدیت	۰,۲۷۵ [*]	۰,۳۴۴ ^{***}	۰,۳۵۱ ^{***}	۰,۳۶۴ ^{***}	۰,۳۲۶ ^{***}	۰,۳۴۸ ^{***}	۰,۳۲۳ ^{***}
قابلیت اعتماد	۰,۳۴۱ ^{***}	۰,۲۸۶ ^{***}	۰,۳۱۳ ^{***}	۰,۳۰۶ ^{***}	۰,۲۹۷ [*]	۰,۳۶۵ ^{***}	۰,۳۸۷ ^{***}
رفتار مبتنی بر نظم و مقررات	۰,۳۹۶ ^{***}	۰,۳۵۲ ^{***}	۰,۳۶۱ ^{***}	۰,۳۵۷ ^{***}	۰,۳۴۵ ^{***}	۰,۳۲۸ ^{***}	۰,۳۱۳ ^{***}
منطق	۰,۳۶۸ ^{***}	۰,۳۵۴ ^{***}	۰,۲۸۴ [*]	۰,۳۷۷ ^{***}	۰,۳۲۲ ^{***}	۰,۳۶۱ ^{***}	۰,۳۴۴ ^{***}
احساس مسئولیت	۰,۲۲۴ [*]	۰,۳۵۳ ^{***}	۰,۳۲۶ ^{***}	۰,۲۸۸ [*]	۰,۳۴۰ ^{***}	۰,۳۷۵ ^{***}	۰,۳۱۳ ^{***}
مسئولیت‌پذیری	۰,۳۵۵ ^{***}	۰,۳۶۳ ^{***}	۰,۳۰۴ ^{**}	۰,۳۱۲ ^{***}	۰,۳۵۴ ^{***}	۰,۳۶۷ ^{***}	۰,۳۸۵ ^{***}

جدول فوق ماتریس همبستگی بین مولفه های بهزیستی روانشناختی با مسئولیت پذیری را نشان می دهد. می توان گفت مسئولیت پذیری با بهزیستی روانشناختی رابطه معنی دار مثبتی در سطح اطمینان $p < 0,01$ وجود دارد. می توان گفت با افزایش مسئولیت پذیری میتوان بهزیستی روانشناختی را بالا برد. بدین ترتیب فرضیه مورد نظر با اطمینان ۹۹ درصد تایید میگردد.

به منظور بررسی این که کدام یک از مولفه های خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی نقش پیش بینی مسئولیت پذیری دارند از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴-۸ آورده شده است.

جدول ۴ خلاصه نتایج تحلیل رگرسیونی برای پیش بینی مسئولیت پذیری براساس خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی

منابع تغییر	مجموع مجزورات	میانگین مجزورات	df	F	R	R ²	سطح معنی داری
رگرسیون	۵۲۴,۰۸	۴۰,۳۰	۱۶	۱۳,۴۸	۰,۶۱	۰,۳۷	۰,۰۰۱
باقیمانده	۷۵۷,۰۷	۳,۷۴	۲۲۵				
کل	۱۳۸۱,۱۸		۲۰۹				

نتایج ضریب رگرسیونی برای پیش بینی مسئولیت پذیری براساس خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی نشان داد که ضریب تعیین (R2) معادل ۰,۳۷ محاسبه شده است، یعنی حدود ۳۷ درصد از تغییرات مسئولیت پذیری از طریق متغیرهای ۱۶ گانه مذکور توضیح داده می شود.

جدول ۵ تحلیل چند متغیره متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

سطح معنی داری	ضریب تأثیر غیر استاندارد		ضریب تأثیر استاندارد	
	Beta	t	Beta	t
عدد ثابت	65.287	10.011	6.521	10.011
جسمانی	0.373	2.533	.401	2.533
اجتماعی	0.396	2.929	.230	2.929
خلق و خو	0.169	2.935	.328	2.935
آموزشی	0.230	2.770	.425	2.770
اخلاقی	0.185	2.715	.166	2.715
عقلانی	0.297	2.258	.468	2.258
خودپنداره رفتاری	0.276	2.969	.374	2.969
عواطف مثبت	0.832	2.141	.238	2.141
عواطف منفی	-0.296	-2.465	-.454	-2.465
رضایت از زندگی	0.252	2.583	.455	2.583
معنویت	0.296	2.867	.387	2.867
خوشی	0.354	2.904	.487	2.904
رشد و بالندگی	0.154	2.804	.257	2.804
ارتباط مثبت	0.246	2.664	.338	2.664
خود پیروی	0.281	2.58	.244	2.58
بهزیستی روانشناختی	0.256	2.682	.359	2.682

داده های جدول رگرسیونی ۴-۹ نشان می دهد که متغیرهای خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی رابطه معنی داری با مسئولیت پذیری دارد از سوی دیگر ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول فوق

نشان می‌دهد که متغیر عواطف مثبت با ضریب رگرسیونی ($\beta=0.832$) قوی‌ترین پیش‌بینی کننده مسئولیت‌پذیری می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که بین خودپنداره رفتاری با مسئولیت‌پذیری نوجوانان رابطه معنی‌دار مثبتی در سطح 0.001 وجود دارد. با بهبود وضعیت خودپنداره در نوجوانان می‌توانیم مسئولیت‌پذیری را در آنان بهبود ببخشیم. نتایج پژوهش با نتایج پژوهش شیر و کاظمی (۱۳۹۵) هماهنگ و همسو می‌باشد. آنان مهم‌ترین عامل مسئولیت‌پذیری را خودپنداره می‌دانند و مهم‌ترین مقیاس خودپنداره را اخلاقی می‌دانند. در این پژوهش از بین مقیاس‌های خودپنداره اخلاقی بیشترین ارتباط را با مسئولیت‌پذیری دارد. اساساً اگر بخواهیم کاری انجام شود باید به مسائل اخلاقی آن توجه نمود. توجه به مسائل اخلاقی موجب می‌شود احساس رضایت در وهله اول برای خود فرد و در وهله دوم سایرین خوشایند باشد و حس احترام به سایرین مورد توجه قرار گیرد و موجب خوشنودی دیگران نیز می‌گردد. همچنین برای تداوم این شرایط در آینده و در جامعه، باید مسئولیت‌پذیری، اعتماد به نفس و خودباوری را در خود تقویت نماید. به نظر می‌رسد که خوب بودن در مدرسه خودپنداره‌ی رفتاری مثبت دانش‌آموزان را پرورش می‌دهد و داشتن خودپنداره‌ی رفتاری مثبت نیز، به کارکرد بهتر در فعالیت‌های آموزشی می‌انجامد. احساس ارزشمندی منجر به دوری از بسیاری از لغزشها و اشتباهات می‌گردد. دانش‌آموزی که احساس ارزش درونی و کرامت نفس می‌کند، می‌کوشد تا همواره عزت نفس خود را حفظ کند و خود را در شرایطی قرار ندهد که به کرامت نفس او خدشه‌ای وارد و همواره سعی می‌کند بهترین عملکرد را از خود بروز دهد و همین عامل می‌تواند بر مسئولیت‌پذیری او منجر گردد. بنابراین، چنین فردی احتمالاً در مدرسه نیز برای انجام دادن بهتر تکالیف، نهایت سعی خود را خواهد کرد. خودپنداره‌ی مثبت رفتاری همچنین، می‌تواند به احساس خود اثربخشی تصویری بالا منجر گردد. خود اثربخش تصویری به باورهای شخص در ارتباط با توانایی‌اش در انجام امور دلالت می‌کند. اشخاصی که دارای خود اثربخش تصویری سطح بالایی هستند بیشتر می‌کوشند، بیشتر موفق می‌شوند و از کسانی که سطح خود اثربخش تصویری شان پایینتر است، پشتکار بیشتری از خود نشان می‌دهند و ترس کمتری را تجربه می‌کنند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که بین عواطف مثبت با مسئولیت‌پذیری نوجوانان رابطه معنی‌دار مثبتی در سطح 0.001 وجود دارد. و بین عواطف منفی با مسئولیت‌پذیری نوجوانان رابطه معنی‌دار منفی در سطح 0.001 وجود دارد. با بالا بردن عواطف مثبت و کاهش عواطف منفی در نوجوانان می‌توانیم مسئولیت‌پذیری را در آنان شرایط ایده‌آل قرار داد. این یافته با نتایج پژوهش سهیلی (۱۳۸۷) و کمپر و همکاران (۲۰۱۳) همسو می‌باشد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که از سوی دیگر، افراد دارای عاطفه‌ی منفی، فاقد انرژی، اشتیاق و اعتماد هستند. آن‌ها منزوی و از لحاظ اجتماعی گوشه‌گیر هستند، از تجارب پرشور پرهیز می‌کنند و در کل نسبت به درگیر شدن فعالانه با محیط‌شان، تردید دارند (بخشی‌پور و دژکام، ۱۳۸۴). عاطفه‌ی منفی با تنیدگی و مقابله ضعیف، شکایت مربوط به سلامت، فراوانی

رویدادهای ناخوشایند مرتبط می‌باشند و عامل مشترک افسردگی و اضطراب است و اگر بعد خصیصه‌ای آن نگرینسته شود عامل زمینه‌ساز این دو اختلال می‌باشد در طرف مقابل، عاطفه مثبت در برگیرنده طیف گسترده‌ای از حالت‌های خلقی مثبت از جمله شادی، احساس توانمندی، شور و شوق، تمایل، علاقه و اعتماد به نفس است. افراد دارای عاطفه مثبت بالا، فعالانه، توانمندانه، توأم با شور و نشاط و اعتماد، به زندگی نگاه می‌کنند. همچنین، افراد با عاطفه مثبت بالا، معمولاً امیدوارند و در هنگام مواجهه با چالش برای رسیدن به هدف خود، از راه حل‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. این افراد هنگام مواجهه با بحران، با دیدی خوش بینانه به چالش‌های موجود می‌نگرند و در رویارویی با مشکلات، به جای دلسردی و یأس تلاش می‌کنند که مسائل را به نحو مناسب حل کنند، همچنین دانش آموز مسئولیت پذیر در مواجهه با مشکلات دچار سردرگمی نمی‌شود و به خاطر اعتماد به نفس بالا و انعطاف پذیر بودن، تغییرات را در زندگی پذیرفته و مشکلات را با صبر و حوصله و مشاوره و راهنمایی والدین و معلمان رفع می‌کنند. و این دانش آموزان در کل سازگاری بیشتری با محیط دارند و به رشد ذهنی و استعداد های خود آگاهی دارند و تا رسیدن به هدف دست از تلاش بر نمی‌دارند. در این بین عواطف دانش آموز میتواند مسیر مسئولیت پذیری را تعیین کند. عاطفه ی مثبت با ویژگی هایی چون شادی و گشاده رویی، سرحالی، خوشحالی بیش از حد، آرامش و آسودگی، رضایتمندی، سرزندگی و شور و نشاط و عاطفه ی منفی با ویژگی هایی چون غمگینی، نگرانی و اضطراب، بی قراری و بی تابی، ناامیدی، صرف انرژی زیاد برای انجام دادن کارها و احساس بی ارزشی همراه است. به نظر می رسد ویژگی های عاطفه ی مثبت در افراد مسئولیت پذیر به وفور مشاهده می شود. در کل می توان گفت که عاطفه ی منفی از متغیرهای حاضر در زمان مسئولیت ناپذیر و عاطفه ی مثبت از متغیرهای مغایر با آن است. بدیهی است که تخلیه هیجانات منفی، تقویت اجتماعی و سازگاری می تواند به عنوان عواملی که سبب بهبود مسئولیت پذیری در دانش آموزان می شود.

یافته های پژوهش نشان داد که بین بهزیستی روانشناختی با مسئولیت پذیری نوجوانان رابطه معنی دار مثبتی در سطح ۰,۰۰۱ وجود دارد. می توان گفت با بهبود وضعیت بهزیستی روانشناختی در نوجوانان می توانیم مسئولیت پذیری را در آنان افزایش دهیم. این نتایج با یافته های پژوهشکامیاب و عسگری (۱۳۹۴) همسو است و همچنین نتایج بولینگ (۲۰۱۱) نشان داد که محیط یا فعالیت هایی که باعث رضایتمندی از نیازهای پایهای می شود، باعث ترفیع بهزیستی روانشناختی می شوند. همچنین دریافتند ارضای نیاز شایستگی، پیش بینی کننده ی بهزیستی روانی از قبیل عزت نفس، عواطف مثبت و سلامت عمومی است. دانش آموزان باید بتوانند در هر مرحله ای از زندگی مسئولیت هایی که بر عهده آنان است به خوبی انجام داده و در مواجهه با موقعیت های سخت بهترین عملکرد را از خود نشان دهند. در مرحله اول والدین و در مرحله بعد معلمان و مربیان مدارس، باید شناخت کافی و لازم از روحیات، عواطف، وضعیت عقلانی و اجتماعی دانش آموز داشته باشند تا بر اساس این شناخت به آموزش مسئولیت پذیری در آنان اقدام کنند. در صورتی که دانش آموز بتواند مسئولیت فعالیت های خود را خود بر عهده بگیرد و موفق به انجام آن گردد موجب افزایش اعتماد به نفس و عزت نفس می شود. برای اینکه دانش آموزی بتواند مسئولیت پذیر باشد و به درستی اموراتش را انجام دهد باید قوه ذهنی و استعداد هایشان شکوفا شود. و به آنها کمک کرد تا تقوای الهی، عزت و اعتماد به نفس بالایی داشته باشند. باید

به دانش آموزان ارزش های حاکم در جامعه را آموزش داد تا بر اساس این ارزش ها رفتار خود را تطبیق دهند و همچنین باید به تقویت نظم و انضباط در آنها پرداخت. به دانش آموزان مسئولیت هایی در خانه محول کنید که فقط خودشان مسئول انجام آن کار باشند که اگر مشکلی در روند آن کار پیش آید دانش آموز خود به رفع آن فکر کند.

یافته های پژوهش نشان داد که متغیر های خودپنداره رفتاری و عواطف مثبت و منفی و بهزیستی روانشناختی رابطه معنی داری با مسئولیت پذیری دارد از سوی دیگر ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول فوق نشان می‌دهد که متغیر عواطف مثبت با ضریب رگرسیونی ($\beta=0.832$) قوی ترین پیش بینی کننده مسئولیت پذیری می‌باشد. این یافته با نتایج پژوهش پوربختیار و گل محمدیان (۱۳۸۹) همسو می‌باشد. در تبیین یافته می‌توان گفت دانش آموزان مسئولیت پذیر به قوانین و مقررات آگاهی داشته و در رعایت حقوق دیگران نیز تلاش می‌کنند. و در نتیجه تمام مسئولیت های خود را به خوبی انجام داده و در قبال مسئولیت های خود نسبت به خداوند، خود، دوستان، همسایگان، تهیدستان، محیط زیست کوچک ترین سهل انگاری روا نمی‌دارند این دانش آموزان می‌توانند به آسانی امورات آینده مملکت را به دست بگیرند. در صورت آموزش صحیح در خانه و مدرسه برای استقلال افراد و مسئولیت پذیر بودن آنان، جامعه در حوزه های مختلف پیشرفت می‌کند. اگر غیر از این باشد، و مسئولان آینده ما که همین دانش آموزان تحت آموزش هستند، مسئولیت پذیر نباشند، خیلی راحت ارزش ها جای خود را به ضد ارزش داده و یک معضل فرهنگی به وجود می‌آید که به جای تلاش در جهت رفع مشکل، آن را توجیه کرده و به دنبال مقصر می‌گردند تا خود را لایق نشان دهند و این اتفاقی است که در نتیجه بی مسئولیتی به وجود خواهد آمد. پس با آموزش صحیح مسئولیت پذیری به دانش آموزان، جامعه آینده ایران اسلامی را تضمین کنید. در پایان در جهت پیشنهاد کاربردی می‌توان بیان کرد از آن جا که عواطف در تأثیرگذاری بر اعمال و افکار دانش آموزان نقش تعیین کننده دارند و همچنین قابل آموزش می‌باشند، پیشنهاد می‌شود در زمینه آموزش تنظیم عواطف و خودپنداره رفتاری تمهیداتی بیندیشند. همچنین ارتقای متغیرهای بهزیستی روانشناختی در دانش آموزان به عنوان یکی از زیر ساخت های اساسی در امر آموزش قلمداد می‌شوند که می‌بایست به دانش آموزان آموزش داده شوند. همچنین، پیشنهاد می‌شود که مدارس دوره های آموزشی جهت خود پنداره و رشد بهزیستی روانشناختی و شناخت بهتر عواطف با توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان برگزار کنند.

منابع

- بخشی پور، عباس و دژکام، محمود. (۱۳۹۴). تحلیل عاملی تاییدی مقیاس عاطفه مثبت و منفی. *مجله روانشناسی*، ۹(۴)، ۳۵۱-۳۶۵.
- بهرامی، فرهاد، ملکیان، حمید. (۱۳۸۳). بررسی و مقایسه راهکارهای افزایش مسئولیت پذیری در بین دانش آموزان دوره راهنمایی شهر اصفهان. *آموزه*، ۱۷، ۶۴-۷۲.
- پوربختیار، حسین و گل محمدیان، محسن. (۱۳۸۹). *اثر بخشی مشاوره گروهی به شیوه عقلانی عاطفی بر خودپنداره و افت تحصیلی دانشجویان دختر، یافته های نو در روان شناسی*، ۵(۱۳): ۹۶-۸۱.
- حسینی راد، سیده فاطمه (۱۳۹۲). *روانشناسی مسئولیت پذیری*. مهیار، ۱۰۳: ۱-۸.
- خدابخش، محمد رضا و کیانی، فریبا (۱۳۹۲). *بررسی نقش عفو در سلامت و بهزیستی روانشناختی دانشجویان*. *مجله تحقیقات نظام سلامت*، ۹(۱۰)، ۱۰۶۱-۱۰۵۰.

- دودمان پروانه. (۱۳۹۷). رابطه شیوه‌های فرزندپروری والدین بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان مهر، سال ۱۳۹۵-۱۳۹۴. مجله دانشگاه علوم پزشکی قم. ۱۲ (۴): ۵۱-۶۰.
- سهیلی، هرمز. (۱۳۸۷). بررسی رابطه عواطف مثبت با مسئولیت‌پذیری، جایگاه مهارت‌خلاقیت در بین دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی شهرستان اهواز، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی اهواز.
- شهیدی، مریم. زربخش، محمدرضا. (۱۳۹۴). رابطه بین فراشناخت‌حالی و مسئولیت‌پذیری با خودنظم‌دهی تحصیلی. *فصلنامه سلامت روان کودکان*. ۲ (۴): ۴۹-۵۷.
- شیری، اردشیر. کاظمی، کبری. (۱۳۹۵). بررسی رابطه خودباوری و مسئولیت‌پذیری پرستاران بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی شهر ایلام. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام*. ۲۴ (۵): ۸۳-۹۱.
- کامیاب، الهام و پرویز عسگری. (۱۳۹۴). مقایسه مسئولیت‌پذیری، بهزیستی روانشناختی و تاییدخویشتن در زنان متقاضی طلاق و زنان عادی شهرستان شوش، *دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی*، دبی، موسسه سرآمد همایش کارین، https://www.civilica.com/Paper-ICMEH02-ICMEH02_210.html
- کاهه، مهران. وامقی، روشنگر. (۱۳۹۷). رابطه خودپنداره و خودکارآمدی با خودمدیریتی در سالمندان آسایشگاه‌های شهر تهران. *مجله سالمندی ایران*. ۱۳ (۱): ۲۸-۳۷.
- کردلو، منیره (۱۳۸۷). بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری نوجوانان در خانه و مدرسه. *رشد مشاور مدرسه*، ۴ (۱): ۱-۴.
- کردلو، منیره. (۱۳۸۹). پرسشنامه سنجش میزان مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان. تهران: آزمون یار پویا.
- لشنی، زینب؛ شعیری، محمدرضا. (۱۳۹۱). تاثیر راهبردهای شاکرانه بر عاطفه مثبت، شادکامی و خوش بینی آزمودنی‌های دارای عاطفه مثبت پایین. *مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۸ (۲): ۱۶۶-۱۵۷.
- میکائیلی، فریبا. (۱۳۸۹). مقایسه مسئولیت‌پذیری، روحیه همکاری، سلامت عمومی، رضایت از زندگی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مدارس شبانه‌روزی و روزانه استان آذربایجان غربی. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*. ۳۴، ۶۲-۸۸.
- نعمتی، مه‌سیمما (۱۳۸۸). *ساخت و هنجاریابی مقیاس مسئولیت‌پذیری*. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- Bowling, A. (2011). Do older and younger people differ in their reported well-being? A national survey of adults in Britain. *Family Practice*, 28(2), 145-155.
- Chang, S. Crogan, N. (2010). The self-care self-efficacy enhancement program for Chinese nursing home elders. *Geriatric Nursing*. 28(1):31-6.
- Clark, D. Frankel, R. Morgan, D. Ricketts, G. Bair, M. Nyland, K. (2008). The meaning and significance of selfmanagement among socioeconomically vulnerable older adults. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 63(5):S312-S319.
- Doğan, T. Sapmaz, F. Tel, F. Sapmaz, S. Temizel, S. (2012). Meaning in life and subjective well-being among Turkish university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 55:612-7.
- Fredrickson, B. L. (2011). The role of positive emotions in positive psychology: the broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56, 218-226.
- Fu, H. McGowan, P. (2008). Implementation and quantitative evaluation of chronic disease self-management programme in Shanghai, China: randomized controlled trial. *Bulletin of the World Health Organization*. 81(3):174-82.
- George LK. Still happy after all these years: Research frontiers on subjective well-being in later life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 2010; 65(3):331-9.
- Hetherington, E.M. et al. (2009). Parental religiosity, Parenting Style and Adolescent Social Responsibility. *Journal of abnormal and Social Psychology*. 47, 73-80.
- Ilgen, M.A. and Hutchinson, K.E. (2005). "A history of major depressive disorder and the response to stress". *Journal of Affective Disorders*, 86 (2&3): 143-50.

- Kemper, J. Schilk, O. Reimann, M. Wnng, X. & Brettel.M. (2013). Competition-Motivated corporate social responsibility. *Journal of Business Research*. 66, 1956-1963.
- Rathi N, Rastogi R. (2007). Meaning in life and psychological well-being in pre-adolescents and adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 33(1):31-8.
- Steverink, N. Buunk, B. Slaets, J. (2015). The effectiveness of a bibliotherapy in increasing the self-management ability of slightly to moderately frail older people. *Patient Education and Counseling*. 61(2):219-27.
- Willis, K. (2004). Personal choice / social responsibility. *Journal of sociology*, 40 (2): 121-130.